

ANJOU MAGYARORSZÁG - ANJOU EURÓPA

LILIOMOK A HORIZONTON

A sokszínű magyar medievisztikából kiemelkednek az Anjou-kori kutatások, amelyek régi hagyományokra tekintenek vissza és erős szálakkal kötődnek Szegedhez, Budapesthez és Pécshez is. A vonatkozó alapkutatások területén az elmúlt évtizedek legambiciózusabb vállalkozása a Szegedi Középkorász Műhely Anjou-kori Oklevéltára, melyet Kristó Gyula (aki a pécsi egyetem díszdoktora is) 30 esztendeje indított útjára. A ma már több mint 50 kötetes sorozatra épülő számtalan kutatási lehetőség sok kutató pályájának alakulásában játszott meghatározó szerepet. A széles kooperációra építő, Szegeden folyó forrásfeltáró munka sokakat inspirált a korszak kutatására, így szerencsés módon termékeny talajra talált az ország jelentős középkortörténeti kutatóhelyein, Budapesten, Pécsen, és Debrecenben egyaránt.

A magyarországi Anjou-kutatások gyorsan átlépték az országhatárokat. A dinasztia nevét adó grófság központjában működő Angers-i Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem közötti kapcsolatok 1990 óta léteznek. Folyamatos fejlesztésüket európai és bilaterális ösztöndíj- és kutatási programok segítették, amiben fontos szerepet vállalt Franciaország. Az Angers és Szeged, majd Pécs közötti együttműködés eredményességéről cotutelle disszertációk, közös tanulmánykötetek és nemzetközi konferenciák tanúskodnak. Ez vezetett el a hét kötetre tervezett Magyarország-történet francia kiadásához (PUR, 2000-2018), valamint az eddigi legnagyobb és máig egyedülálló, az „Anjou-Európa” műveltségét bemutató, nemzetközi kiállítás és programsorozat létrejöttéhez, mely francia, magyar, olasz, horvát és lengyel szakmai együttműködés eredményeként jött létre, és egyben a Franciaországi Magyar Év első, hivatalos magyar államfői látogatáshoz kötődő nyitó-rendezvénye is volt. (Fontevraud, 2001).

A magyar kutatók résztvevőként és szervezőként is (Szeged, 2010) gyorsan bekapcsolódtak a nemzetközi kutatási programokba, melyeknek 2014 és 2018 között új lendületet adott egy szerteágazó kutatási hálózat, az „EuropeAnge” létrejötte, amelyben számos külföldi (Angers, Saint-Étienne, Bergamo, Salerno, Moncton, Lyon egyetemei) és magyarországi kutatóhely (MTA Bölcsészettudományi Kutatóintézet Történettudományi Intézete, Szegedi és Pécsi Tudományegyetem) vesz részt. Az MTA200 keretében megvalósuló tanácskozás, mely körképet kíván adni a különböző kutatóhelyeken folyó hazai és nemzetközi tudományos együttműködésről és a további perspektívákról, méltó alkalom arra, hogy az Anjou-kori kutatások e körben is bemutatkozzanak.

LA HONGRIE DES ANGEVINS – L'EUROPE DES ANGEVINS

FLEURS DE LYS EN PERSPECTIVES

Les recherches sur l'époque angevine se distinguent dans le domaine très varié des études médiévales hongroises. Elles s'appuient sur des traditions anciennes et sont étroitement liées à Szeged, Budapest et Pécs. Dans le domaine de la recherche fondamentale, l'entreprise la plus ambitieuse de ces dernières décennies est la publication des documents d'archives de l'époque angevine de l'atelier de médiévistique de Szeged, lancé il y a 30 ans par Gyula Kristó (qui est également docteur honoris causa de l'Université de Pécs). La série, qui compte aujourd'hui plus de 50 volumes, offre d'innombrables possibilités de recherche et a joué un rôle déterminant dans l'évolution de la carrière de nombreux chercheurs. Le travail de recherche mené à Szeged, fondé

sur une large coopération, a inspiré de nombreuses personnes à étudier cette période, trouvant ainsi un terrain fertile dans les principaux centres de recherche sur le Moyen Âge du pays, à Budapest, Pécs et Debrecen.

Les recherches sur les Angevins en Hongrie ont rapidement dépassé les frontières du pays. Les relations entre l'Université d'Angers, située au cœur du comté qui a donné son nom à la dynastie, et l'université de Szeged existent depuis 1990. Leur développement continu a été favorisé par des programmes européens et bilatéraux de bourses et de recherche, dans lesquels la France a joué un rôle important. Les thèses en cotutelle, les recueils d'études communs et les conférences internationales témoignent de l'efficacité de la coopération entre Angers et Szeged, puis Pécs. Cela a conduit à la publication en français d'une histoire de la Hongrie en sept volumes (PUR, 2000-2018), ainsi qu'à la création de la plus grande exposition internationale et série de programmes jamais organisée à ce jour, présentant la culture de l'« Europe des Angevins », fruit d'une collaboration professionnelle entre la France, la Hongrie, l'Italie, la Croatie et la Pologne, et qui a également constitué le premier événement d'ouverture officiel de l'Année hongroise en France, lié à la visite officielle du chef de l'État hongrois. (Fontevraud, 2001).

Les chercheurs hongrois se sont rapidement impliqués dans les programmes de recherche internationaux, tant en tant que participants qu'en tant qu'organismes (Szeged, 2010). Entre 2014 et 2018, ces programmes ont connu un nouvel élan grâce à la création d'un réseau de recherche diversifié, « EuropeAnge », qui regroupe de nombreuses universités étrangères (universités d'Angers, Saint-Étienne, Bergame, Salerne, Moncton, Lyon) et des centres de recherche hongrois (Institut de recherche en sciences humaines de l'Académie hongroise des sciences, Institut d'histoire, universités de Szeged et Pécs). La conférence organisée dans le cadre du MTA200, qui vise à donner un aperçu de la coopération scientifique nationale et internationale en cours dans différents centres de recherche et des perspectives d'avenir, est une occasion idéale pour présenter les recherches sur l'époque angevine dans ce domaine.

ANGEVINS OF HUNGARY – EUROPE OF THE ANGEVINS FLEUR DE LYS IN PERSPECTIVES

Research on the Angevin period stands out among the diverse fields of Hungarian medieval studies, drawing on old traditions and with strong ties to Szeged, Budapest, and Pécs. In the field of relevant basic research, the most ambitious undertaking of recent decades is the Archival Documents Publication of the Angevin-era of the Research Group of Medieval Studies in Szeged, which was launched 30 years ago by Gyula Kristó (who is also an honorary doctor of the University of Pécs). The countless research opportunities offered by this series, which now comprises more than 50 volumes, have played a decisive role in shaping the careers of many researchers. The source exploration work carried out in Szeged, based on broad cooperation, has inspired many to research this period, and has thus fortunately found fertile ground in the country's major medieval history research centers in Budapest, Pécs, and Debrecen.

Research on the Angevin dynasty in Hungary quickly spread beyond the country's borders. Relations between the University of Angers, located in the county that gave its name to the dynasty, and the University of Szeged have existed since 1990. Their continuous development has been supported by European and bilateral scholarship and research programs, in which France has played an important role. The success of the cooperation between Angers and Szeged, and later Pécs, is attested to by cotutelle dissertations, joint study volumes, and international conferences.

This led to the French edition of the seven-volume history of Hungary (PUR, 2000-2018) and the creation of the largest and, to date, unique international exhibition and program series presenting the culture of "Anjou-Europe," which was the result of French, Hungarian, Italian, Croatian, and Polish professionals, and was also the opening event of the Hungarian Year in France, linked to the first official visit by a Hungarian head of state. (Fontevraud, 2001).

Hungarian researchers quickly became involved in international research programs as participants and organizers (Szeged, 2010), which were given new impetus between 2014 and 2018 by the creation of a diverse research network, "EuropeAnge," which included numerous foreign (the universities of Angers, Saint-Étienne, Bergamo, Salerno, Moncton, and Lyon) and Hungarian research institutions (the Institute of History of the Hungarian Academy of Sciences, the University of Szeged, and the University of Pécs). The conference, organized within the framework of MTA200, aims to provide an overview of domestic and international scientific cooperation at various research institutions and future prospects, and is a worthy occasion to present Angevin-era research in this circle as well.

AZ ELŐADÁSOK TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓI / RÉSUMÉS / ABSTRACTS

Zsoldos Attila

ELTE HTK Történettudományi Intézet

A szent királyok nemzetségének leányága

Az előadás bemutatja azt az utat, amelyet bejárva a nápolyi Anjou-házból származó I. Károly elfoglalhatta a magyar trónt a középkorban a „szent királyok nemzetsége” néven emlegetett Árpád-ház kihalása után. Az új dinasztia első tagja — családja régóta képviselt álláspontját követve — az Árpádokhoz fűződő rokonságából eredeztette a maga magyarországi uralmát, úgy tartva, hogy az az öröklés rendje szerint illeti meg. Ennek megfelelően tudatosan törekedett arra, hogy minden lehetséges módon erősítse azokat a szálakat, amelyek az Árpádok dinasztiájához fűzték. Tiszteletben tartotta és tovább élte az Árpád-korból származó magyar politikai hagyományok számos elemét, ezzel alapozva meg azt a felfogást, mely a magyar Anjoukban az Árpádok leányágát látta. Az előadás végezetül röviden kitér azokra a historiográfiai előzményekre, amelyekre a magyarországi Anjou-kor kutatásában az 1990-es évek elején bekövetkezett fordulat támaszkodhatott.

La descendance féminine de la lignée des rois saints

L'intervention retrace le parcours qui a permis à Charles Ier, issu de la première maison des Angevins de Naples, de s'emparer du trône de Hongrie, après l'extinction de la maison d'Árpád, connue au Moyen Âge sous le nom de « lignée des rois saints ». Le premier membre de la nouvelle dynastie, suivant la position défendue depuis longtemps par sa famille, a fondé son règne en Hongrie sur sa parenté avec les Árpádiens, estimant que cela lui revenait de droit selon l'ordre de succession. En conséquence, il s'est consciemment efforcé de renforcer par tous les moyens possibles les liens qui l'unissaient à la dynastie des Árpáds. Il a respecté et perpétué de nombreux éléments de la tradition politique hongroise issue de l'époque des Árpádiens, instaurant ainsi la conception selon laquelle les Angevins de Hongrie étaient une descendance féminine des Árpádiens. L'intervention inclut également un bref aperçu des références historiographiques qui ont pu influencer le tournant de la recherche relative à l'époque angevine en Hongrie au début des années 1990.

The female branch of the dynasty of holy kings

The paper presents the path that Charles I, a descendant of the Angevin dynasty of Naples, raised claim for the Hungarian throne following the extinction of the Árpád dynasty, known as the "dynasty of holy kings" in the Middle Ages. The first member of the new dynasty, following his family's long-held stance, based his rule in Hungary on his kinship with the Árpád dynasty, maintaining that it was his hereditary right. Accordingly, he consciously sought by all means to strengthen the ties that bound him to the Árpád dynasty. He respected and maintained many elements of Hungarian political traditions dating back to the Árpád era, thereby laying the foundation for the idea that the Angevins in the Kingdom of Hungary were a female branch of the Árpád dynasty. Finally, the presentation briefly discusses the historiographical background that may have contributed to the turning point in research on the Angevin era in Hungary in the early 1990s.

Almási Tibor*

Szegedi Tudományegyetem BTK

Az Anjou-kori oklevéltár munkálatainak négy évtizede: célok, feldolgozási elvek és eredmények

A neves szegedi medievista professzor, Kristó Gyula kezdeményezésére és megalapozó szervezőmunkája nyomán 1984-ben életre kelt *Anjou-kori oklevéltár* a mai magyar középkorkutatás legnagyobb szabású forrásfeltáró vállalkozása. Célkitűzése hozzávetőleg 70 kötetben feldolgozni az 1301. január 1-től 1387. március 30-ig terjedő Anjou-korból fennmaradt összes olyan levéltári iratot, amelyek adatai a korabeli Magyarország területével, illetve lakóival kapcsolatosak. A kötetsorozatban helyet kapó dokumentumok száma 50 ezer körülire becsülhető. A szerkesztők valamennyi vizsgált oklevél tartalmáról olyan magyar nyelvű kivonatot, összefoglalót — szakszóval élve regesztát — készítenek, amely magában foglalja az irat minden adatszerű információját. Mindezzel a nemzeti hagyomány egy fontos szelete tárul fel teljes írott lenyomatában a régmúlt kutatói és a magyar történelem iránt érdeklődők előtt. A tízezres nagyságrendben felszínre kerülő új, a tudósok által még soha nem hasznosított ismeretömegeből minden olyan tudományág meríteni tud, amelyek művelői ráutaltak a történeti forrásadatokra. A sorozat első kötetét 1990-ben közzé tevő vállalkozás kutatói eddig 54 kötet tettek közzé, és ennek eredményeként ma már csaknem hiánytalan adatsorok állnak rendelkezésünkre az 1301-től 1369-ig terjedő időszakból. Ennek révén a kötetekben feldolgozott évek forrásanyaga a magyar történelem három nemzedéknyi, nagy fontosságú és változatos történésekben gazdag életidejét teszi a maga folyamatosságában elevenné, illetve példátlanul kedvező forrásadottságok mellett kutathatóvá és megismerhetővé. Az előadás áttekintést ad a kutatási projekt immár négyévtizedes történetéről, a kiindulásában célul tűzött vállalásoktól az oklevél-feldolgozás főbb alapelvein és módszerein keresztül az elért és megvalósult eredményekig.

Quatre décennies consacrées aux travaux de la publication fonds d'archives de l'époque angevine : objectifs, principes de traitement et résultats

À l'initiative et grâce au travail préparatoire du célèbre professeur médiéviste de Szeged, Gyula Kristó, la publication des fonds documentaires de l'époque angevine a vu le jour en 1984. Il s'agit du plus grand projet de recherche documentaire mené à ce jour dans le domaine de médiévistique hongroise. Son objectif est de rassembler en environ 70 volumes tous les documents d'archives conservés de l'époque angevine, datant du 1er janvier 1301 au 30 mars 1387, dont les références concernent le territoire et les habitants de la Hongrie de l'époque. Le nombre de documents inclus dans la série est estimé à environ 50 000. Les éditeurs préparent un résumé en hongrois du contenu de chaque document examiné, qui comprend toutes les informations pertinentes du document. Tout cela permet de faire connaître une partie importante de la tradition nationale sous sa forme écrite complète aux chercheurs du passé et à ceux qui s'intéressent à l'histoire hongroise. Les dizaines de milliers de nouvelles informations, jamais exploitées auparavant par les scientifiques, peuvent être utilisées par toutes les disciplines qui s'appuient sur des sources historiques.

L'entreprise débuta en 1990 et le groupement de recherche publia jusqu'à présent 54 volumes, ce qui nous permet aujourd'hui de disposer de séries de références presque complètes sur la période allant de 1301 à 1369. Grâce à cela, les sources utilisées dans les volumes couvrant ces années

* Az előadás teljes szövege e dokumentum végén olvasható.

révèlent trois générations d'événements importants et variés de l'histoire hongroise, et permettent de les étudier et de les découvrir dans des conditions sans précédent. L'intervention présente donne un aperçu de l'histoire du projet de recherche, qui existe depuis maintenant quatre décennies, depuis les objectifs fixés au départ jusqu'aux résultats obtenus et réalisés, en passant par les principes fondamentaux et les méthodes de traitement des documents.

Four decades devoted to the publication of archival collections from the Angevin period: objectives, processing principles and results

On the initiative of and due to the preparatory work of the renowned medievalist professor, Gyula Kristó, based in Szeged, the publication of primary sources from the Angevin period began in 1984. This is the largest source-edition project ever undertaken in the field of Hungarian medieval studies. Its objective is to compile, in approximately 70 volumes, all the preserved archival documents from the Angevin period, dating from 1 January 1301 to 30 March 1387, having reference to the territory and inhabitants of Hungary of that period. The number of documents incorporated in the series is estimated at around 50,000. The editors are preparing a summary (*regesta*, calendar) of the content of each document in Hungarian, which includes all the relevant pieces of information from the document. All this makes it possible to have an important part of the national tradition known in its complete written form to researchers and those interested in Hungarian history. Many thousands of new pieces of information, hitherto unexploited by scholars, can be used by all disciplines that rely on historical sources.

The project was launched in 1990 and the research group has published 54 volumes by now, providing the readers with an almost complete series of data covering the period from 1301 to 1369. The sources published the volumes reveal important and varied events in Hungarian history for three generations, allowing them to be studied and discovered in unprecedented detail. This presentation provides an overview of the history of the research project, which has now been running for four decades, from its initial objectives to the results obtained and achieved, including the fundamental principles and methods used to process the documents.

Piti Ferenc

tudományos főmunkatárs, HUN-REN MNL–SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport

Az Anjou-kori Oklevéltár-sorozat

A sorozatnak 1990 óta összesen 54 kötete jelent meg, amelyek a középkori Anjou-Magyarország (1301–1387) történetére vonatkozó oklevelek magyar nyelvű, részletes tartalmi kivonatait (regesztáit) közlik. Mostanra (egy év híján) az 1301–1369 közötti évek kutathatók a sorozat segítségével (a Károly Róbert-időszak tehát immár lényegében teljesnek mondható). Jelenleg további 5 kötet munkálatai folynak, főleg az 1370-es évekre vonatkozóan.

A köteteket (amelyek teljességre törekedvén a régebbiről már ismert adatok összegyűjtésén túl újabb adatok ezreit tartalmazzák) történészek mellett pl. régészek, nyelvészek is használják, itthon és a határokon túl, és ezt publikációikban a sorozatra vonatkozó hivatkozások ezrei igazolják.

Mindezek miatt a sorozat a magyar történettudomány egyik legjelentősebb forráskiadó vállalkozásának nevezhető, amely elősegíti a korszak kutatását, ezért egy Anjou-konferencián mindenképpen helyénvaló megemlékezni róla.

La collection des fonds d'archives de l'époque angevine

Depuis 1990, 54 volumes ont été publiés dans cette collection, qui présente des résumés détaillés (regestes) en hongrois des fonds d'archives relatives à l'histoire de la Hongrie de l'époque angevine (1301-1387). À l'heure actuelle, la série permet d'étudier les années 1301-1369 (à un an près, la période de Charles Ier est pratiquement complète). Cinq autres volumes sont en cours de préparation, principalement consacrés aux années 1370.

Les volumes (qui, dans un souci d'exhaustivité, contiennent des milliers de références supplémentaires en plus des données déjà connues) sont utilisés non seulement par des historiens, mais aussi par des archéologues, des linguistes, etc., tant en Hongrie qu'à l'étranger, comme en témoignent les milliers de mentions de la série dans leurs publications.

Pour toutes ces raisons, cette série peut être considérée comme l'une des plus importantes entreprises d'édition de sources de l'historiographie hongroise, qui favorise la recherche sur cette période. Il est donc tout à fait approprié de la commémorer lors d'une conférence sur les Angevins.

The Document Series of the Angevin-era

Since 1990 54 volumes have been published in the series which contain detailed Hungarian-language summaries (*regesta*) of the documents relating to the history of medieval Hungary ruled by the Angevin dynasty (1301–1387). At present (with one year hiatus), the years 1301–1369 can be researched with the help of the series (thus the period of the rule of Charles I can be considered essentially complete). The work is currently underway on further five volumes, mostly covering the 1370s.

The volumes (which, in an effort to be comprehensive, contain thousands of new data in addition to those formerly known) are used not only by historians but also by archaeologists and linguists, both in Hungary and abroad, as proved by thousands of citations to the series in several publications.

For all these reasons, the series can be considered one of the most significant source publishing undertaking in Hungarian historiography, promoting research into this period, and therefore it is proper to commemorate it in the occasion of a conference on the Angevin dynasty.

Szócs Tibor

tudományos főmunkatárs, HUN-REN MNL–SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport

Keltezetlen oklevelek Károly korából – szépségek, nehézségek, paradoxonok

Az alapvetően évenkénti bontásban haladó oklevéltár-kötetek sora nem lehetett teljes különféle tematikájú kiegészítő kötetek nélkül, ezek egyike a (sorozatban „Supplementum I.” címet kapó) keltezetlen Károly-kori oklevelek sora. Az ilyen „sine anno” oklevelek tudatosan lettek kihagyva a sorozat korábbi részeiből, és már a kötet alapgondolata is tartalmaz némi paradoxont: ha a

kiadványok keltezetlenek, honnan tudjuk, hogy melyik származhat I. Károly korából? És ide soroljuk-e azokat, amelyek keltezése egyszerre eshet a késő Árpád-korra, vagy I. Lajos korára és a Károly-korra? A kérdés – és az ezzel kapcsolatos módszertan kialakítása – azért volt fontos, mert a 13–14. század fordulóján különösen sok évszám nélküli oklevelet adtak ki. Az előadásban röviden szó esik a kötet elkészítésének gyakorlatról, megvillantva néhány menet közben kiderülő érdekességet is.

Documents non datés de l'époque de Charles – attraites, difficultés, paradoxes

La série de volumes d'archives, classés essentiellement par année, ne pouvait être complète sans des volumes supplémentaires consacrés à divers thèmes, dont l'un est la série de documents non datés de l'époque de Charles (intitulée « Supplementum I. » dans la série). Ces chartes « sine anno » ont été délibérément omises des parties précédentes de la série, et l'idée même du volume comporte un certain paradoxe : si les publications ne sont pas datées, comment savoir lesquelles datent de l'époque de Charles Ier ? Et devons-nous inclure ceux dont la date peut se situer à la fois à la fin de l'époque Árpád, à l'époque de Louis Ier et à l'époque de Charles ? La question – et l'élaboration d'une méthodologie à cet égard – était importante car, au tournant des XIIIe et XIVe siècles, un nombre particulièrement élevé de documents sans date ont été publiés. La communication aborde brièvement la pratique de la préparation du volume, en évoquant quelques faits intéressants qui ont été découverts en cours des travaux.

Undated charters from the period of Charles I – attractions, difficulties, paradoxes

The series of charter-calendar volumes, published mainly by year, could not be complete without additional volumes dedicated to various themes, one of which is the series of undated charters from the period of Charles I (entitled 'Supplementum I.' in the series). These 'sine anno' charters were deliberately omitted from the previous volumes of the series, and the very idea of the volume is somewhat paradoxical: if the charters are undated, how can we identify which were issued in the era of Charles I? And should we include those to be dated to the end of the Árpád era, during the era of Louis I, or during the era of Charles? The question – and the development of a methodology in this regard – was important because, at the turn of the 13th and 14th centuries, a particularly large number of undated charters were issued. The presentation briefly discusses the practice of preparing the volume, mentioning some interesting facts that were discovered in the course of the work.

Sebők Ferenc
Szegedi Tudományegyetem BTK

Okleveles adalékok az Anjou-kori hadszervezet történetéhez

Történettudományunk tisztázta, hogy a banderiális hadszervezetet nem I. Károly király hozta létre, hanem már az Árpád-korban is létezett a főpapokat, főurakat kísérő, hadra kelés esetén a háborúba őket követő fegyveres kíséreteken alapuló hadszervezet. Az Anjou-kori hadszervezet sok vonását felvillantotta már a történetírás, ugyanakkor számos olyan kérdés vár még megválaszolásra, amely az elbeszélő források újabb és újabb gondos elemzése, valamint az okleveles anyag teljességének feltárása segítségével talán elvégezhető lesz. Természetesen ezután

is lesznek olyan problémák, amelyeket nem, vagy nem teljesen világosan fogunk látni. Az Anjou-kori oklevéltár jelenleg is folyó munkálatai – amelyek révén ma már az 1301–1387 közötti időszakból fennmaradt okleveles anyag nagyjából kétharmada elérhető – révén sok kérdés árnyalt bemutatása lehetségessé válik, de el kell fogadnunk, hogy bizonyos jelenségek részletes feltárására a forrásadottságok jellegzetességei miatt egyszerűen nem lesz lehetőség. Mindezek ellenére nem szabad feladnunk „az elszáradt levelek összesöprését”, és ezen szórványos adatok alapján a fa (a történeti valóság) megismerésére vonatkozó kísérletünket, mivel a nemzetközi analógiák, és a hazai viszonyokra vonatkozó forrásanyag alapos elemzése feljogosít bennünket arra, hogy az Anjou-kori hadszervezetre vonatkozó ismereteinket érdemben gyarapítsuk.

Contributions documentaires à l'histoire de l'organisation militaire à l'époque angevine

L'historiographie a précisé que l'organisation militaire bandériale n'a pas été créée par le roi Charles Ier, mais qu'elle existait déjà à l'époque des Árpád, sous la forme d'une organisation militaire basée sur des escortes armées accompagnant les prélates et les grands seigneurs qui les suivaient en cas de mobilisation. L'organisation militaire à l'époque angevine a déjà été largement mise en lumière par l'historiographie, mais de nombreuses questions restent encore ouvertes, auxquelles il sera possible de répondre grâce à une analyse minutieuse et régulière des sources narratives et à l'exploration exhaustive des documents d'archives. Bien sûr, certains problèmes resteront encore en suspens ou ne seront pas tout à fait clairs. Les travaux actuellement en cours sur les archives de l'époque angevine, qui permettent aujourd'hui d'accéder à environ deux tiers des documents conservés de la période 1301–1387, offriront une présentation nuancée de nombreuses questions, mais il faut admettre que, en raison des caractéristiques des sources disponibles, certains phénomènes ne pourront tout simplement pas être explorés en détail. Malgré tout, nous ne devons pas renoncer à « balayer les feuilles mortes » et notre tentative de comprendre l'arbre (la réalité historique) à partir de ces données éparses, car les analogies internationales et l'analyse approfondie des sources relatives à la situation locale nous permettent d'enrichir considérablement nos connaissances sur l'organisation militaire à l'époque angevine. Dans mon intervention, je vais tenter de présenter quelques-unes de ces questions en m'appuyant sur les résultats de mes propres recherches.

Charter materials to the history of military organisation in the Angevin period

Historiography has clarified that the banderial military organisation was not established by King Charles I, it already existed in the Árpád era, in the form of a military organisation based on armed retainers accompanying prelates and great lords who followed them in the event of mobilisation. The military organisation during the Angevin period has already been extensively highlighted by historiography, but many questions remain unanswered, which will be possible to answer through careful and regular analysis of narrative sources and exhaustive exploration of archival documents. Of course, some issues will remain unresolved or unclear. The work currently underway on the archives of the Angevin period, which now provides access to about two-thirds of the charters preserved from the period 1301–1387, will offer a nuanced presentation of many issues. It must be admitted, however, that due to the characteristics of the available sources, some phenomena simply cannot be explored in detail. Nevertheless, we must not give up on 'sweeping away the dead leaves' and our attempt to understand the tree (historical reality) from these scattered data, because international analogies and in-depth analysis of sources relating to the local situation allow us to considerably enrich our knowledge of military organisation during the

Angevin period. In my presentation, I will attempt to present some of these issues based on the results of my own research.

B. Halász Éva

tudományos főmunkatárs, HUN-REN MNL–SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport

Az 1350-es évek és az Anjou-kori oklevéltár

A 14. század közepe sokszínű, pozitív és negatív eseményekben egyaránt bővelkedő időszak volt mind I. Lajos király és családja, mind az ország történetében. Az egyik legfontosabb esemény az 1358. februárjában megkötött zárai béke, amelynek révén Dalmácia I. Lajos uralma alá került, és az ország pedig tengeri hatalommá vált. Ugyanakkor a nápolyi hadjáratok nem hozták meg a remélt eredményt: a magyar uralkodó kénytelen volt lemondani itáliai álmairól, noha trónigényét továbbra is fenntartotta.

A köztörténeti eseményekhez képest a királyi kancelláriai munkájában a 14. század közepén bekövetkezett változások csendesebbek voltak. I. Lajos gyűrűspecstjét őrző Őri István *notarius specialis* 1349-ben elhunyt. Eddig a gyűrűspecst mutatta (leg)megbízhatóan a király tartózkodási helyét, illetve mozgásának irányát, innentől kezdve függetlenebbé vált az uralkodó személyétől. Ebbéli szerepét a század közepétől egyre gyakrabban felbukkanó titkospecst vette át. Az évtized közepéig a királyi oklevelek döntő többsége Visegrádon, illetve Budán kelt, az 1350-es évek második felétől viszont a kelet helyek listája bővült, és ezzel párhuzamosan stílusuk is átalakul.

Az Anjou-kori oklevéltár szempontjából az 1350-es évek szintén színesnek, mozgalmasnak bizonyultak. A szerkesztők között megjelent a harmadik generáció, a tanítványok második hulláma, miközben a már rutinos kollégák sem hiányoznak a névsorból: ők több kötettel a hátuk mögött vágtak bele egy-egy év anyagának közreadásába.

Les années 1350 et la Série des fonds d'archives de l'époque angevine

Le milieu du XIVe siècle fut une période riche en événements divers, tant positifs que négatifs, tant pour le roi Louis Ier et sa famille que pour l'histoire du pays. L'un des événements les plus importants fut la paix de Zadar, conclue en février 1358, qui plaça la Dalmatie sous la domination de Louis Ier et fit du pays une puissance maritime. Cependant, les campagnes de Naples n'ont pas donné les résultats escomptés : le souverain hongrois a été contraint de renoncer à ses rêves italiens, même s'il a continué à revendiquer le trône.

Par rapport aux événements historiques, les changements survenus au milieu du XIVe siècle dans le travail de la chancellerie royale ont été plus discrets. István Őri, *notarius specialis* et gardien du sceau annulaire de Louis I, décéda en 1349. Jusqu'alors, le sceau annulaire indiquait de manière (très) fiable le lieu de séjour du roi et la direction de ses déplacements, mais à partir de cette date, il devint plus indépendant de la personne du souverain. À partir du milieu du siècle, le sceau secret, qui apparaît de plus en plus fréquemment, a pris le relais. Jusqu'au milieu de la décennie, la grande majorité des chartes royales ont été émises à Visegrád et à Buda, mais à partir de la seconde moitié des années 1350, la liste des lieux d'émission s'est allongée et, parallèlement, leur style a également changé.

Du point de vue de la Collection de fonds d'archives de l'époque angevine, les années 1350 se sont également révélées riches et mouvementées. La troisième génération, la deuxième vague

d'étudiants, a fait son apparition parmi les éditeurs, tandis que les collègues expérimentés ne manquent pas non plus à l'appel : forts de plusieurs volumes à leur actif, ils se sont lancés dans la publication des documents d'une année.

The 1350s and the charter-calendar series of the Angevin era

The mid-14th century was a period rich in diverse events, both positive and negative, for King Louis I and his family as well as for the history of the country. One of the most important events was the Treaty of Zadar, concluded in February 1358, which placed Dalmatia under the rule of Louis I and it made the country a maritime power. However, the campaigns in Naples did not yield the expected results: the Hungarian sovereign was forced to give up his Italian dreams, even though he continued to claim the throne.

In view of historical events, the changes that took place in the mid-14th century in the work of the royal chancellery were more discreet. István Őri, *notarius specialis* and keeper of Louis I's ring seal, died in 1349. Until then, the ring seal had been a (very) reliable indicator of the king's presence and the itinerary of his travels, but from that date onwards, it became more independent from the ruler('s presence). From the middle of the century onwards, the secret seal, which appeared more and more frequently, took over this "role". Until the middle of the decade, the vast majority of royal charters were issued in Visegrád and Buda, but from the second half of the 1350s onwards, the list of places of issue grew longer and, at the same time, their style also changed.

From the perspective of the *Charter-calendar series of the Angevin-era*, the 1350s also proved to be colorful and eventful. The third generation, the second wave of students, appeared among the editors, while experienced colleagues were also present on the list: with several volumes behind them, they embarked on the publication of each year's material.

Hunyadi Zsolt

Szegedi Tudományegyetem BTK, Középkori és Koraújkori Magyar Történeti Tanszék

Az Anjou-kori oklevéltár és a szemantikus web – A forráskiadás perspektívái

Az Anjou-kori oklevéltár több évtizedre visszanyúló kiadási munkálatai során eddig több mint 40.000 oklevél magyar nyelvű szöveges kivonatát készítették el a kötetek szerkesztői. A félszáznál is több kötetre rúgó sorozat tovább gyarapodik, és az anyag (adatbázis) áttekintése, feldolgozása egyre nagyobb kihívás elé állítja a történészeket. A regesztákban szereplő személyek, tisztségek, intézmények, földrajzi nevek, pecsétek, egyéb entitások egy hatalmas mátrixot rajzolnak ki, amelynek elemzése olyan kutatásokat, kérdésfeltevéseket tesznek lehetővé, amelyekre a nyomtatott kötetek feldolgozása nem kínálkozott lehetőség. Megfelelő módszertan kialakításával olyan mintázatok is kirajzolhatók az Anjou-kori adatainkról, amelyek egy-egy évkör vizsgálata során nem válnak láthatóvá. A módszertan kidolgozása jelenleg a Károly Róbert-kor közel 20.000 regesztáján folyik, és ha kellően megalapozottan működik, akkor kiterjeszthetővé lesz a Nagy Lajos-kor kiadott évkörei is. Ugyanakkor hosszabb távon nem pusztán a kronológiai kiterjesztés a cél, hanem az oklevelek, illetve a bennük fellelhető információk szemantikus összekapcsolása az online térben. Jelenleg a teljesség igénye nélkül: az egyes dokumentumok reprezentációinak (digitális fotó, facsimile, teljes szövegű kiadás, regeszták, fordítások) és a belőlük kinyerhető entitásoknak (helynevek, személyek, intézmények, pecsétek) névterekkel, archontológiákkal,

digitális pecsétkatalógusokkal történő összekapcsolása révén a forráskiadás új perspektívái nyílhatnak meg a közeljövőben. Rövid távon azonban legfontosabb célkitűzés az Anjou-korról szóló ismereteink bővítése.

Les archives documentaires de l'époque angevine et le web sémantique – Perspectives de la publication source

Dans le cadre de la publication des documents d'archives de l'époque angevine, qui se poursuit depuis plusieurs décennies, les éditeurs des volumes ont produit des registres en hongrois de plus de 40 000 documents. La série, qui compte aujourd'hui plus de cinquante volumes, continue de s'enrichir, et la vue d'ensemble et le traitement du matériel (base de données) constituent un défi de plus en plus grand pour les historiens. Les personnes, les fonctions, les institutions, les noms géographiques, les sceaux et autres entités figurant dans les registres forment une immense matrice dont l'analyse permet des recherches et des questionnements que les volumes imprimés ne permettaient pas de réaliser. Grâce au développement d'une méthodologie appropriée, les données relatives à l'époque angevine offrent une possibilité d'identifier des schémas qui échappent à l'examen d'une seule année. Cette méthodologie est en cours d'élaboration sur la base de près de 20 000 extraits de documents du règne de Charles Ier et, si elle est correctement établie, elle pourra être appliquée aux volumes publiés du règne de Louis le Grand. Dans le même temps, l'objectif à long terme n'est pas seulement une expansion chronologique, mais aussi la mise en relation sémantique des documents et des informations qu'ils contiennent dans l'espace en ligne. Actuellement, sans prétendre à l'exhaustivité : les représentations des différents documents (photos numériques, fac-similés, éditions intégrales, registres, traductions) et des entités qui peuvent en être extraites (noms de lieux, personnes, institutions, sceaux) à l'aide d'espaces de noms, d'archontologies et de catalogues numériques de sceaux. À court terme, cependant, l'objectif principal est d'élargir nos connaissances sur l'époque Angevine.

The charter-calendars of the Anjou-era and the semantic web – Perspectives of source publication

During the publication of the archival documents of the Angevin era, which has been ongoing for several decades, the editors of the volumes have produced Hungarian-language calendars (*regesta*) from more than 40,000 documents. The series, which now comprises more than fifty volumes, keeps growing, and the processing of the materials (database) poses an ever-greater challenge for historians. The persons, offices, institutions, geographical names, seals, and other entities appearing in the registers form a huge matrix, their analysis enables conducting research and raising questions that were impossible concerning the printed volumes. Through the development of an appropriate methodology, patterns can be identified in our data-set from the Angevin period that are not visible when examining a single year. The methodology is currently being developed on the basis of nearly 20,000 calendars from the reign of Charles I, and when it is properly established, it can be extended to the volumes published of the reign of Louis the Great. At the same time, the long-term goal is not merely a chronological extension, but a semantic inter-linking of documents and the respective information in the online space. Currently, without attempting to be exhaustive: the representations of individual documents (digital photos, facsimiles, full-text editions, *regesta*, translations) and the entities that can be extracted from them (place names, persons, institutions, seals) with namespaces, archontologies, and digital seal catalogs may open new perspectives for source publication in the near future. In the short term, however, the most important goal is to expand our knowledge concerning the Angevin period.

Maléth Ágnes

Szegedi Tudományegyetem BTK, Középkori és Koraújkori Magyar Történeti Tanszék

I. Lajos és az avignoni pápák. Eredmények és távlatok

Az *Anjou-kori oklevéltár* sorozat előrehaladásával I. Lajos uralkodásának időszaka egyre árnyaltabban tárul fel a történetkutatás előtt. A magyarországi, valamint a környező országok levéltáraiban őrzött források jelentős mértékben hozzájárulnak a magyar király és a pápai udvar kapcsolatának mélyebb megismeréséhez is. E kapcsolatok jelentős részét alkotják az egyházi javadalmakra vonatkozó döntések. Az előadás célja, hogy a téma forrás- és szakirodalmi bázisának rövid áttekintését követően ismertesse a kevésbé kutatott területeket, különös tekintettel az egyházi javadalmak elosztásának gyakorlatára és annak politikai-társadalmi összefüggéseire, valamint bemutassa az előadó eddigi kutatási eredményeit.

Louis Ier et les papes d'Avignon. Résultats et perspectives

Grâce à l'avancement de la publication des sources archivistiques de l'époque angevine, le règne de Louis Ier se dévoile de manière de plus en plus nuancée pour les historiens. Les sources conservées dans les archives hongroises et des pays voisins contribuent de manière significative à une meilleure compréhension des relations entre le roi hongrois et la cour pontificale. Les décisions relatives aux bénéfices ecclésiastiques constituent une part importante de ces relations. L'objectif de l'intervention présente est, après un bref aperçu des sources et de l'historiographie pertinentes, de présenter les domaines peu étudiés, en particulier la pratique de la distribution des bénéfices ecclésiastiques et son contexte politique et social, ainsi que les propres résultats de recherches de l'auteur.

Louis I and the Avignon Popes. Results and Perspectives

With the progress of the publication of the written documents of the Angevin-era, Louis I's reign is a period that is becoming increasingly nuanced in historical research. Sources preserved in the archives of Hungary and neighbouring countries significantly contribute to a deeper understanding of the relationship between the Hungarian king and the papal court. Decisions concerning ecclesiastical benefices constitute a significant part of these relations. The aim of the presentation is to provide a brief overview of the sources and secondary literature on the subject, followed by a presentation of scarcely researched areas, with particular emphasis on the practice of distributing ecclesiastical benefices and its political and social context, as well as the author's own research results.

Gálffy László

Károli Gáspár Református Egyetem BTK Medievalisztika Tanszék – Szegedi Tudományegyetem BTK Történeti Intézet

Grófokból királyok. A dinasztiaépítés első próbálkozásai Anjouból az 1120-as években

Az előadás Anjou grófjainak (Szép Geoffroy és V. Fulkó, azaz fiú és apja) két, időben szorosan egymást követő házasságkötése kapcsán próbálja értékelni a grófi politika külkapcsolatainak alapjait és rendszerét. Mindkét esetben adott volt a koronaszerezés és egy látványos dinasztiaépítés lehetősége, ez rövid távon azonban csak az apának sikerült.

Des comtes aux rois. Les premières tentatives de création d'une dynastie en Anjou dans les années 1120

L'intervention tente d'évaluer les fondements et le système des relations extérieures de la politique comtale à partir des deux mariages successifs des comtes d'Anjou (Geoffroy le Bel et Foulques V, c'est-à-dire le fils et le père). Dans les deux cas, l'opportunité d'obtenir la couronne et de fonder une dynastie prestigieuse était donnée, mais à court terme, seul le père y parvint.

From counts to kings. First attempts to build dynasty in Anjou in the 1120s

The paper attempts to evaluate the foundations and system of the counts' foreign policy in relation with two marriages of the counts of Anjou (Geoffrey the Fair and Fulk V, i.e., son and father) closely following each other. In both cases, there was the possibility of acquiring the crown and remarkable dynasty building, however, in the short term, only the father succeeded.

Kis-Kádi Anna

Pécsi Tudományegyetem BTK, Interdiszciplináris Doktori Iskola

Dinasztikus identitás és gift-giving: Magyarországi Mária hagyatéki leltárának tanúságai

Mária magyar királyné (1257–1323), II. Károly nápolyi király (1285–1309) felesége, kulcsszerepet játszott az Anjou-család nápolyi dinasztikus reprezentációjában. A magyar–nápolyi kettős házassági szerződés feltételei szerint feleségül ment a nápolyi trónörököshez. IV. László testvére 1290-ben bekövetkezett halála után Mária kinyilvánította jogát a magyar trónra, és azt fiára, Martell Károlyra ruházta át. Ez utóbbi halála után fia, Károly testesítette meg az Anjou-ház trónkövetelését. Ebben a politikai környezetben a dinasztikus képviselőket az Anjou-ház legitimitásának kommunikálására is felhasználták. Mária magyar királyné jelentős hatással volt gyermekeire és unokáira, Károlyra, a leendő magyar királyra, Klemenciára, aki francia királyné lett, és Beatrixre, aki Vienne dauphine-ja lett. A kultikus helyek ikonográfiai programján kívül az Anjou-dinasztia ábrázolásának van egy másik jelentős aspektusa is, amelyet „ajándékozásnak” (gift-giving) neveznek. A kifejezést arra a gyakorlatra használják, amikor ajándékokat adnak át a dinasztikus identitás és reprezentáció kifejezésére. Ez a kategória magában foglalja az öröklés útján történő vagyonátadást, az ajándékok átadását és az adományokat. Bármely leltár értékes forrás lehet az ajándékozás vizsgálatához. Mária magyar királyné leltára értékes kulcsot adhat a 14. századi királyné udvarának és mindennapi életének rekonstrukciójához. Ezenkívül lehetővé teszi „társadalmi hálózatának” vizsgálatát is, mivel a szöveg megemlíti a kedvezményezetteket

(főként a királyi család tagjait, a királyné udvarát, papokat, valamint művészeket). Örökségének nagy része a dinasztikus reprezentációhoz kapcsolódik, amit bizonyít az is, hogy a magyar címer még a hétköznapi használati tárgyakat is díszíti. Ezenkívül bizonyos tárgyak magyar eredete is nyilvánvaló.

Jelen előadás célja Mária magyar királyné hagyatéki leltárának bemutatása és elemzése, kezdve a szöveg rekonstrukciójának problémájával. Az előadás a szövegelemzés módszertani aspektusára is összpontosít, jelesül a „ajándékozás jelenségének” példájára.

Identité dynastique et gift-giving. L'héritage de Marie de Hongrie

Marie de Hongrie (1257-1323), épouse de Charles II, roi de Naples (1285-1309), a joué un rôle central dans la représentation dynastique des Angevins à Naples. Elle fut mariée à l'héritier du trône napolitain selon les termes du double contrat de mariage hongrois-népolitain. Après la mort de son frère, Ladislas IV, en 1290, Marie proclama son droit au trône de Hongrie et le transféra par conséquent à son fils, Charles Martel. Après la mort de ce dernier, son fils Charles incarna le droit des Angevins au trône du Royaume de Hongrie. Dans ce contexte politique, la représentation dynastique fut également utilisée comme moyen de communiquer la légitimité des Angevins. Marie de Hongrie eut une influence significative sur l'éducation de ses enfants et petits-enfants, Charles, futur roi de Hongrie, Clémence, qui deviendra reine de France, et Béatrice, épouse du dauphin Viennois. Outre le programme iconographique des lieux de culte, il existe un autre aspect significatif de la représentation dynastique angevine, connu sous le nom de « gift-giving ». Ce terme désigne la pratique consistant à offrir des cadeaux afin de communiquer l'identité et la représentation dynastiques. Cette notion englobe l'envoi de biens composant héritage, la transmission de cadeaux et les donations. Tout inventaire constitue une source précieuse pour l'étude de la pratique de gift-giving. L'inventaire des biens mobiliers de Marie de Hongrie peut fournir des informations précieuses pour reconstituer la vie quotidienne d'une reine du XIVe siècle et celle de sa cour. Il permet en outre d'étudier son « réseau social », car le texte mentionne les bénéficiaires (principalement les membres de la famille royale, la cour de la reine, des ecclésiastiques, mais aussi des artistes). Une grande partie de son héritage est associée à la représentation dynastique, comme en témoigne la présence des armes de la Hongrie ornant même des objets d'usage quotidien. De plus, l'origine hongroise de certains autres objets est également évidente.

Le présent communication vise à présenter et à analyser l'inventaire du patrimoine de la reine Marie de Hongrie, en commençant par le problème de la reconstruction du texte lui-même. La communication se concentre également sur l'aspect méthodologique de l'analyse du texte en tant qu'exemple du « phénomène de gift-giving ».

Dynastic Identity and gift-giving. The testamentary inventory of Mary of Hungary

Mary of Hungary (1257-1323), wife of Charles II, King of Naples (1285-1309), played a pivotal role in the dynastic representation of the Angevins in Naples. She was wed to the Neapolitan heir to the throne under the terms of the Hungarian-Neapolitan double marriage contract. After the death of her brother, László IV in 1290, Mary proclaimed her right to the Hungarian throne and consequently transferred it to her son, Charles Martel. Following the death of Charles Martel, his son Charles came to embody the Angevins' right to the throne. In that political environment, the dynastic representation was also employed as a means of communicating the Angevin's legitimacy. Mary of Hungary had a significant influence on the upbringing of her children and grandchildren, Charles, future King of Hungary, Clemence, who would become Queen of France, and Beatrice, who

would become Dauphine of Viennois. In addition to the iconographic programme of the places of cult, there is another significant aspect of the Angevin dynastic representation that is known as „gift-giving”. The term is employed to denote the practice of bestowing gifts as means of communicating dynastic identity and representation. This category includes the bestowal of assets through inheritance, the transmission of gifts, and donations. Any inventory constitutes a valuable source for the examination of the gift-giving. Mary of Hungary’s inventory can provide a valuable key to the reconstruction of the court and the everyday life of a 14th-century queen. Furthermore, it enables an examination of her „social network”, because the text mentions the beneficiaries (mainly the members of the royal family, the queen’s court, clerics, and also artists. A large part of her heritage is associated with dynastic representation, as evidenced by the presence of the coat of arms of Hungary adorning even objects of daily use. Moreover, the Hungarian origin of certain other objects is also evident.

The presentation aims to present and analyse the inventory of Queen Mary of Hungary’s heritage starting with the problem of the reconstruction of the text itself. The presentation also focuses on the methodological aspect of the text analysis as an example of the „gift-giving phenomenon.

Tuza, Bénédicte

École doctorale, Université de Rennes 2

Étude comparative de quatre contrats de mariage conclus par le roi Louis Ier de Hongrie et le roi Charles V de France pour leurs enfants

Dans ma communication, je compare les quatre traités de mariage conclus par Louis Ier de Hongrie et Charles V de France pour leurs enfants, Catherine, fille du roi de Hongrie, et Louis, héritier du trône de France (10 août 1374 - 13 décembre 1375). Bien que les documents officiels des traités de mariage aient été partiellement publiés par Lipót Óváry et Eugène Jarry, ceux-ci n'ont pas abordé la manière dont les textes individuels ont été copiés et transcrits d'un traité à l'autre. La communication examinera également des documents secondaires de la même période afin de donner une idée des circonstances dans lesquelles ces quatre traités de mariage ont été rédigés, y compris leurs caractéristiques physiques et les différents envoyés des monarques.

I. (Nagy) Lajos magyar király és V. Károly francia király által gyermekeik számára kötött négy házassági szerződés összehasonlító vizsgálata

Előadásomban azt a négy házassági szerződést hasonlítom össze, amelyet I. Lajos magyar és V. Károly francia király kötött gyermekeik, Katalin a magyar király leánya és Lajos francia trónörökös számára (1374. augusztus. 10. - 1375. december. 13.). A házassági tervezet hivatalos dokumentumait Óváry Lipót és Eugène Jarry részben ugyan kiadta, de ők nem foglalkoztak azzal, hogy az egyes szövegeiket hogyan vették át és másolták át egyik szerződésből a másikba. Az előadás kitér az ugyanebben az időben keletkezett másodlagos dokumentumokra is, hogy képet kapjunk e négy házassági szerződés megszerkesztésének körülményeiről, kitérve azok fizikai jellemzőire, továbbá az uralkodók különböző követői is bemutatásra kerülnek.

Comparative study of four marriage contracts concluded by King Louis I of Hungary and King Charles V of France for their children

In my presentation I will compare the four marriage contracts concluded by Louis I of Hungary and Charles V of France for their children, Catherine, daughter of the King of Hungary, and Louis, heir to the French throne (10 August 1374 - 13 December 1375). Although the official documents of the marriage contracts were partially published by Lipót Óváry and Eugène Jarry, they did not address how the individual texts were copied and transcribed from one contract to another. The lecture will also look at secondary documents from the same period to give an idea of the circumstances in which these four marriage treaties were drawn up, including their physical characteristics, and the various envoys of the monarchs.

Kiss Gergely

Pécsi Tudományegyetem BTK Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék

„Un A esmallie de France et de Hongrie”: Fleur de lys angevin et diplomati symbolique durant la première moitié du XIVe siècle

Au cours de la première moitié du XIVe siècle, la dynastie des Angevins a été l'un des principaux acteurs des relations diplomatiques européennes. Derrière les événements historiques bien connus – l'expansion de la maison d'Anjou dans le Méditerranéen et en Hongrie – cachent toutefois un phénomène moins connu, la diplomatie symbolique, qui a joué un rôle considérable dans le maintien des relations entre les territoires très éloignés les uns des autres du « monde angevin » et dans l'expression de l'appartenance à une dynastie et de l'identité. La communication présente les éléments et l'importance de cette diplomatie à travers les sœurs Béatrice et Clémence de Charles, le premier souverain angevin de Hongrie.

„Un A esmallie de France et de Hongrie”: Anjou lilium és szimbolikus diplomácia a 14. század első felében

A 14. század első felében az európai diplomáciai kapcsolatok egyik meghatározó alakítója az Anjou-dinasztia volt. A jól ismert köztörténeti események – az Anjou család térnyerése a Mediterráneumban, Magyarországon – mögött azonban felsejlik egy kevésbé ismert jelenség, a szimbolikus diplomácia, amelynek óriási szerepe volt az „Anjou világ” egymástól igencsak távol eső területei közötti kapcsolattartásban, az egy dinasztiahoz tartozás, az identitás kifejezésében. Az előadás az első magyarországi Anjou uralkodó, Károly testvérei, Beatrix és Klemencia segítségével mutatja be ennek elemeit és jelentőségét.

“Un A esmallie de France et de Hongrie”: The Fleur de lys and symbolic diplomacy in the first half of the 14th century

In the first half of the 14th century, the Angevin dynasty was one of the key players in European diplomatic relations. However, behind the well-known historical events – the Angevin family's expansion in the Mediterranean and in Hungary – there is a lesser-known phenomenon, the symbolic diplomacy, which played a crucial role in maintaining relations between the distant territories of the "Angevin world" and in expressing the identity of belonging to the same dynasty. The presentation displays the elements and significance of this phenomenon with the help of the sisters of Charles, the first Angevin ruler of Hungary, Beatrix and Clemence.

Alfredo Maria Santoro – Davide Sica
Università degli Studi di Salerno

Les études angevines en Italie méridionale : bilan et perspectives de recherche

Ce travail propose un bilan actualisé des recherches consacrées à la présence et à l'influence angevines dans l'Italie méridionale. À partir des études parues au cours des dernières décennies, il s'agit d'évaluer les acquis historiographiques, les principales orientations méthodologiques et les thématiques privilégiées, tout en mettant en lumière les domaines encore peu explorés. Cette mise au point entend offrir une lecture d'ensemble du paysage scientifi que actuel et suggérer de nouvelles pistes pour l'étude du Mezzogiorno angevin.

Az Anjou-kutatások Dél-Itáliában: mérleg és kutatási perspektívák

Az előadás naprakész áttekintést nyújt az Anjou-dinasztia jelenlétéről és befolyásáról Dél-Itáliában. Az elmúlt évtizedekben megjelent tanulmányok alapján értékeljük a történetírás eredményeit, a főbb módszertani irányokat és a legfontosabb témákat, miközben rávilágítunk a még kevésbé kutatott területekre. Ez a összefoglaló áttekintést kíván nyújtani a jelenlegi tudományos helyzetről, és új irányokat javasol az Anjou-kor tanulmányozásához.

Studies on the Angevin dynasty in southern Italy: results and research perspectives

This paper provides an up-to-date overview of research on the presence and influence of the Angevin dynasty in southern Italy. Based on studies published in recent decades, it aims to evaluate historiographical achievements, the main methodological approaches and key themes, while highlighting areas that remain largely unexplored. This review aims to provide an overview of the current scholarly milieu and suggests new approaches for studying the Angevin era of the Middle Ages.

Csukovits Enikő
ELTE HTK Történettudományi Intézet

Une institution hongroise connue et méconnue des XIIIe et XIVe siècles

Après avoir consolidé son pouvoir au terme de deux décennies de luttes, Charles Ier, fondateur de la branche hongroise de la maison d'Anjou, entreprit des enquêtes à l'échelle nationale afin de récupérer les biens royaux illégalement confisqués. Après ses premières tentatives sporadiques de restauration des domaines dans les années 1320, des enquêtes foncières furent lancées presque chaque année à partir de 1327. Étant donné que des données à ce sujet ont été conservées pour presque chaque année jusqu'à la fin du règne de Charles, il semble que cette question soit restée au premier plan de la politique du souverain. L'enquête portait à la fois sur les domaines et les populations appartenant à l'organisation courtoise à vocation économique et à l'organisation militaire chargée de tâches de pouvoir ; les sources témoignent d'enquêtes plus organisées couvrant des comtés entiers ou des régions du pays. Les enquêtes et les reprises de domaines se

sont poursuivies après la mort de Charles et l'accession au trône de Louis, mais à un rythme plus lent et dans une mesure plus limitée.

L'historiographie hongroise traite ces enquêtes, tout comme leurs précurseurs du XIIIe siècle, comme des événements isolés, bien que leur évaluation et leur analyse soient considérablement facilitées si l'on tient compte, lors de leur traitement, des enquêtes similaires menées dans de nombreux pays européens au XIIIe et XIVe siècles. Parmi celles-ci, la plus connue est la réforme judiciaire du roi français Louis IX (Saint Louis), une série de contrôles à grande échelle ordonnée pour mettre au jour les abus du gouvernement – et effectivement menée en plusieurs vagues –, au cours de laquelle Louis envoya des inquisiteurs dans les provinces de son royaume, et à laquelle ses frères, Alphonse de Poitiers et Charles, qui devint plus tard roi de Naples, menèrent des enquêtes similaires dans leurs propres provinces. L'objectif de la présentation est d'inscrire la pratique hongroise dans la série des enquêtes inquisitoriales menées à travers l'Europe, en montrant le caractère international de la procédure.

Egy ismert-ismeretlen 13-14. századi magyarországi intézmény

Miután az Anjou-ház magyarországi ágának dinasztiaalapítója, I. Károly két évtizedes küzdelemben megszilárdította a hatalmát, az egész országra kiterjedő vizsgálatokba kezdett, hogy a jogtalanul elfoglalt királyi javakat visszaszerezze. Az 1320-as évek első, még ötletszerű birtokrestaurációs próbálkozásai után 1327-től kezdve szinte minden esztendőben indultak birtokvizsgálatok, és mivel Károly uralkodásának végéig, szinte minden évből maradt fenn ilyen tartalmú adat, úgy tűnik, hogy ez a kérdés végig az uralkodó politikájának homlokterében maradt. A vizsgálat kiterjedt mind a gazdasági rendeltetésű udvari szervezethez, mind a katonai, hatalmi feladatokat ellátó várszervezethez tartozó birtokok és népek felkutatására; a források egész vármegyékre, illetve országrészekre kiterjedő, szervezettebb vizsgálódásokról tanúsítanak. A vizsgálatok és a birtokvisszavételek Károly halála, Lajos trónra lépte után is folytatódtak, bár már ritkábban és korlátozottabb mértékben került rájuk sor.

A magyar középkorkutatás ezeket a vizsgálatokat – mint ahogy azok 13. századi előzményeit is – egyedi történésekként kezeli, noha értékelésüket, elemzésüket jelentősen megkönnyíti, ha feldolgozásuk során figyelembe vesszük a 13-14. században Európa számos országában folytatott hasonló vizsgálatokat. Közülük a legismertebb IX. (Szent) Lajos francia király igazságügyi reformja, a kormányzati visszaélések feltárására elrendelt – és több hullámban ténylegesen le is folytatott – nagyszabású ellenőrzés-sorozat, melynek során Lajos inkvizitorokat küldött országa tartományaiba, és amelyhez hasonló vizsgálatokat a testvérei, Poitiers-i Alfonz, illetve a később nápolyi királlyá lett Károly is tartottak saját tartományaikban. Az előadás célja, hogy a magyar gyakorlatot beillesse az Európa-szerte folytatott inkvizíciós vizsgálatok sorába, bemutatva az eljárás nemzetközi jellegét.

A known yet little-known 13th-14th century Hungarian institution

After Charles I, founder of the Hungarian branch of the House of Anjou, consolidated his power in the course of two decades of struggle, he began investigations throughout the country to recover royal property that had been unlawfully seized. After his first, still tentative attempts at property restoration in the early 1320s, property investigations were launched almost every year from 1327 onwards, and since data of this nature has survived from almost every year until the end of Charles's reign, it seems that this issue remained at the forefront of the ruler's policy throughout. The investigation covered both the estates and peoples belonging to the economic court organization and the castle organization performing military and power functions; the sources

attest to more organized investigations covering entire counties and parts of the realm. The investigations and regaining of landed estates continued after Charles's death and Louis's accession to the throne, although they were less frequent and more limited in scope.

Hungarian medieval research treats these investigations—as well as their 13th-century precedents—as unique events, although their evaluation and analysis are greatly facilitated if we take into account similar investigations carried out in many European countries in the 13th and 14th centuries. Among them, the most well-known is the judicial reform of King Louis IX (Saint Louis) of France, a large-scale series of inspections ordered to uncover government abuses – and actually carried out in several waves – during which Louis sent inquisitors to the provinces of his country, and similar investigations were conducted by his brothers, Alphonse of Poitiers and Charles, who later became King of Naples, also conducted in their own provinces. The aim of the presentation is to place Hungarian practice in the context of inquisitorial investigations conducted throughout Europe, highlighting the international nature of the procedure.

Csákó Judit

ELTE HTK Történettudományi Intézet

Nicoletto D'Alessio és a Storia della guerra per i confini. Itáliai–magyar diplomáciai kapcsolatok Nagy Lajos korában

Amikor 1372 nyarán egy határvita következtében Padova háborúba keveredett a Velencei Köztársasággal, a város ura, Francesco da Carrara nem habozott segítségért folyamodni a régi szövetségéhez, I. (Nagy) Lajos magyar királyhoz. A katonai konfliktus – az ún. *guerra dei confini* – mozzanatainak önálló műben szentelt figyelmet a Carrarák környezetében forgolódnó krónikás, Nicoletto D'Alessio. Elbeszélése, a *Storia della guerre dei confini* sajátossága, hogy terjedelmes szövegének (amely mintegy 172 oldalt tölt meg a *Rerum Italicarum Scriptores* hasábjain) megközelítőleg a kétharmadát a padovai udvar vulgáris nyelvre átültetett diplomáciai levelei (azok kivonatai) alkotják. Utóbbi tény – amelynek köszönhetően nyomon követhetjük, hogy Francesco *il Vecchio* hogyan is igyekezett ügyének megnyerni a nagyhatalmú Anjou uralkodót – kiemelkedő fontossággal bír abból az okból is, hogy D'Alessio forrásai nem maradtak ránk: a padovai kancelláriai iratanyag csaknem teljes egészében megsemmisült. Az előadás a diplomáciatörténet számára értékes krónikát és az abban fenntartott irategyüttest állítja vizsgálata középpontjába.

Nicoletto D'Alessio et la Storia della guerra per i confini. Relations diplomatiques italo-hongroises à l'époque de Louis le Grand

Lorsque, durant l'été 1372, Padoue entra en guerre avec la République de Venise à la suite d'un différend frontalier, le seigneur de la ville, Francesco da Carrara, n'hésita pas à demander l'aide de son ancien allié, le roi hongrois Louis Ier (le Grand). Les événements de ce conflit militaire – appelé *guerra dei confini* – ont fait l'objet d'un ouvrage séparé rédigé par Nicoletto D'Alessio, chroniqueur proche des Carraras. Son récit, la *Storia della guerre dei confini*, a pour particularité que près des deux tiers de son texte volumineux (qui occupe environ 172 pages dans les colonnes du *Rerum Italicarum Scriptores*) sont constitués de lettres diplomatiques (ou d'extraits de celles-ci) traduites en langue vulgaire par la cour de Padoue. Ce dernier fait – qui nous permet de suivre

comment Francesco il Vecchio s'est efforcé de gagner la faveur du puissant souverain angevin – revêt une importance particulière, car les sources de D'Alessio ne nous sont pas parvenues : les archives de la chancellerie de Padoue ont été presque entièrement détruites. L'intervention se concentre sur cette chronique précieuse pour l'histoire diplomatique et sur l'ensemble des documents qu'elle contient.

Nicoletto D'Alessio and the Storia della guerra per i confini. Italian-Hungarian diplomatic relations during the reign of Louis the Great

When Padua went to war with the Republic of Venice in the summer of 1372 as a result of a border dispute, the city's ruler, Francesco da Carrara, did not hesitate to seek help from his long-standing ally, King Louis I (the Great) of Hungary. The events of the military conflict – known as the *guerra dei confini* – were chronicled in a separate work by Nicoletto D'Alessio, a chronicler who moved in Carrara milieu. A distinctive feature of his narrative, *Storia della guerre dei confini*, is that approximately two-thirds of its extensive text (which fills some 172 pages in the *Rerum Italicarum Scriptores*) consists of diplomatic letters (or excerpts thereof) translated into the vernacular by the court of Padua. The latter fact – thanks to which we can trace how Francesco *il Vecchio* sought to win over the powerful Angevin ruler – is of outstanding importance also because D'Alessio's sources have not survived: the documents of the Paduan chancellery have been almost entirely destroyed. The presentation focuses on a chronicle valuable to diplomatic history and the collection of documents preserved in it.

Pécout, Thierry

Université Jean Monnet de Saint-Étienne – Centre européen de recherches sur les communautés, congrégations et ordres religieux (CERCOR)

Le programme Europange sur les officiers angevins (2014-2018): la perpétuation d'un réseau scientifique international et l'émergence des Humanités numériques dans la réflexion historique

En 2014, avec le soutien de l'Agence nationale de la Recherche (ANR) de France, un groupement de recherche international a engagé la collecte et l'analyse des données portant sur les officiers de l'ensemble des territoires médiévaux dominés par les deux maisons d'Anjou (France, Italie, Hongrie, les Balkans de l'Ouest et le Proche-Orient) et d'étudier ce milieu. L'un des grands défis du projet a été de créer une base de données prosopographique à partir d'une grande quantité de sources, combinant les méthodes de l'informatique, de l'érudition et de la prosopographie. C'est ainsi qu'est née la base de données ProsopAnge, qui est aujourd'hui un point de départ essentiel pour des recherches extrêmement variées. La communication présente ce projet et évoque les conférences thématiques internationales qui ont permis de synthétiser les résultats obtenus et d'ouvrir de nouvelles perspectives, en impliquant les centres de recherche participants ainsi que d'autres chercheurs ou chercheuses européens et internationaux.

Az Europange program az Anjou-dinasztia uralta területek tisztségviselőiről (2014-2018): egy nemzetközi tudományos hálózat továbbélése és a digitális humán tudományok megjelenése a történelmi gondolkodásban

2014-ben kezdte a francia Nemzeti Kutatási Ügynökség (ANR) támogatásával egy nemzetközi kutatócsoport az első és második Anjou-dinasztia által uralt középkori területek (Franciaország, Itália, Magyarország, a Nyugat-Balkán és a Közel-Kelet) tisztségviselőire vonatkozó adatok gyűjtését és elemzését, valamint e régiók tanulmányozását. A projekt egyik legnagyobb kihívása egy prozopográfiai adatbázis létrehozása volt, amely jelentős mennyiségű forrásból, informatikai, humán tudományi és prozopográfiai módszerek kombinálásával jött létre. Így született meg a ProsopAnge adatbázis, amely ma már számos különböző kutatás kiindulópontját képezi. Az előadás bemutatja ezt a projektet, és kitér azokra a tematikus nemzetközi konferenciákra, amelyek lehetővé tették az elért eredmények összefoglalását és új perspektívák megnyitását, bevonva a résztvevő kutatóközpontokat, valamint más európai és nemzetközi kutatókat.

The Europange programme (2014-2018) on the officers of the territories ruled by the Angevin dynasty: the perpetuation of an international scholarly network and the emergence of digital humanities in historical thinking

In 2014, with the support of National Research Agency (ANR) of France, an international research group began collecting and analysing data on officers from all the medieval territories (France, Italy, Hungary, the Western Balkans and the Near East) ruled by the two houses of Anjou and studying this milieu. One of the major challenges of the project was to create a prosopographic database from a large number of sources, combining methods from information technology, erudition and prosopography. This led to the creation of the ProsopAnge database, which is now an essential starting point for a wide variety of research. This presentation describes the project and discusses the international thematic conferences that have made it possible to synthesise the results obtained and open new perspectives, involving the participating research centres as well as other European and international researchers.

Almási Tibor
Szegedi Tudományegyetem BTK

Az Anjou-kori oklevéltár munkálatainak négy évtizede: célok, feldolgozási elvek és eredmények

A neves szegedi medievista professzor, Kristó Gyula kezdeményezésére és megalapozó szervezőmunkája nyomán 1984-ben életre kelt *Anjou-kori oklevéltár* a mai magyar középkorkutatás legnagyobb szabású forrásfeltáró vállalkozása. Célkitűzése hozzávetőleg 70 kötetben feldolgozni az Anjou-korból fennmaradt összes olyan levéltári iratot, amelyek adatai a korabeli Magyarország területével, illetve lakóival kapcsolatosak. A kötetsorozatban helyet kapó dokumentumok száma félszázezer körülire becsülhető. A szerkesztők valamennyi vizsgált oklevél tartalmáról olyan magyar nyelvű kivonatot, összefoglalót – szakszóval élve regesztát – készítenek, amely magában foglalja az irat minden adatszerű információját. Mindezzel a nemzeti hagyomány egy fontos szelete tárul fel teljes írott lenyomatában a régmúlt kutatói és a magyar történelem iránt érdeklődők előtt. A tízezres nagyságrendben felszínre kerülő új, a tudósok által még soha nem hasznosított ismeretömegeből minden olyan tudományág meríteni tud, amelyek művelői ráutaltak a történeti forrásadatokra.

Noha az elmúlt bő félévszázadban jellemzően világszerte élénk érdeklődés kísérte a medievisztikai kutatásokat, az Anjou-kori oklevéltár mégsem minősíthető valamiféle kutatási divatirányzat termékének. Hasonló jellegű és terjedelmű forrásmunkák ugyanis leginkább a 19. században vagy a 20. század első évtizedeiben hagyták el Európa-szerte a nyomdákat, és ma már inkább olyan nézetekkel lehet találkozni, amelyek szerint korunkra leáldozott a filológiai módszert középpontba állító történeti kutatások ideje. Nem vitás, hogy akkor, amikor a történettudományban korunkra általánosan előre tört a hétköznapi életmegnyilvánulások vizsgálata, továbbá amikor a mikrotörténet térhódítása figyelhető meg, vagy amikor a kulturális antropológiai megközelítések váltak elterjedtté, illetve amikor a posztmodern történetírás a múltra vonatkozó kijelentések érvényességét erősen relativizálja, akkor az olyasfajta kutatási irány, amely az elmélyült oklevéltani bűvárlatokban megtestesül, bizonyos fokig avított színezetet és túlhaladott közlésmódot képvisel, legalábbis a felületes látszat szerint.

Hozzátehető ráadásul mindehhez, hogy a mai Magyarországon az Anjou-kori oklevéltár nem is az egyetlen élő nagyszabású diplomatikai vállalkozás, legyen elég itt csak a jelenleg is bővülő *Zsigmondkori oklevéltár* vagy az *Erdélyi okmánytár* című sorozatokra utalni. Az elmúlt negyven év eszerint meglepő módon a magyarországi oklevélkutatások kései felvirágzását hozta el. Ha választ keresünk arra, hogy mi indokolja a magyarországi diplomatikai kutatások kései, szokatlan megélénkülését, röviden érdemes felvázolni a kialakult helyzet historiográfiai hátterét.

A magyar középkort határoló 1526. évet megelőző időkből fennmaradt okleveles kútfők feltárása és publikálása – a modern tudományosság igényeinek való megfelelés igyekezetével – viszonylag későn, csak a 19. század utolsó harmadában indult meg. Ekkoriban a legnagyobb figyelem – az uralkodó romantikus történelmi szemlélet jegyében – az első dinasztia, az Árpád-ház történetére irányult. Az ide összpontosuló erőfeszítések eredményeként az ebből az időszakból fennmaradt és feltárt, szám szerint hozzávetőleg tízezer iratot döntően sikerült is publikálni. Párhuzamosan ezzel megindult a következő nagy történelmi periódusból, az Anjou-királyok korából fennmaradt okleveles anyagnak a kutatása és közzététele is (*Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk. Nagy Imre–Tasnádi Nagy Gyula. Bp. 1878–1920*). Csakhogy ez a vállalkozás már meg sem közelítette a teljességet. Az Árpád-kor irathagyatékát négy-ötszörösen felülmúló mennyiségből eleve erősen válogatott anyag kapott csak helyet az egyes kötetekben, ráadásul publikálásuk 7 közzétett kötet után az 1359. évnél meg is szakadt. Az Anjou királyok idejét követő Zsigmond-, Hunyadi- és Jagelló-kor forráskutatásának azonban még ennél is szerényebb eredményekre futotta. Bár 1918-ig

elkészültek a Zsigmond-kori oklevéltár tervei, ám megvalósításuk évtizedekre elodázódott, a későbbi időszakokra vonatkozólag pedig még a forráskiadói tervek sem születtek meg.

Mindennek következtében akkorra, amikor a Magyar Királyság hagyományos államkeretei 1918-ban felbomlottak – és amikor ezzel közel egyidőben a korábbi tudományos forráskutatási programok a felszínre törő új történetfilozófiai törekvésekkel szemben Európa-szerte háttérbe szorultak –, az 1526 előttről fennmaradt, 200 000 darabra becsülhető levéltári forrásnak csak kisebbik hányada látott nyomtatásban is napvilágot. A 20. században azután más körülmények is kedvezőtlenül hatottak a középkori oklevéltudatások közegére Magyarországon. Nyilvánvaló, hogy eleinte e negatív hatások főleg azzal az új helyzettel függöttek össze, amelyet az ország évezredes működési kereteinek szétropppanása idézett elő. Az országvesztés sokkja kényszerűen megváltoztatta és új irányba fordította a magyarországi történeti gondolkodást. A filológiai indíttatású, a múlt pontos rekonstruálására törekvő forrásvizsgálatok helyett hirtelen az okkereső, önigazoló, történeti jogba kapaszkodó és a nemzetkarakter megragadásában tartást kereső attitűdök kerültek előtérbe a kutatásokban. A történetírás ideologikusabbá vált és közvetlenebbül töltődött fel politikummal. Ehhez képest úgyszólván másodlagos akadályként említhető meg, hogy az államhatárokon kívülre került levéltári forrásanyag kézbevétele elé is hosszú időn át komoly nehézségek magasodtak.

A második világháborút megelőző évtizedek történettudománya nem mutatott különösebb érdekeltséget a középkori forráskutatások hiányosságainak, adósságainak felszámolásában. A történettudomány teoretikus igénylő kijelentéseinek alátámasztására a tudósok jobbára megelégedtek az 1918 előtt felszínre került forrásadatok felhasználásával. A helyzet nem javult – inkább rosszabbodott – a marxista történetírás uralta 1948–1990 közötti időszakban. A politika szoros befolyása alatt tartott történettudománnyal szemben az volt a legfőbb elvárás, hogy kellő meggyőző erővel igazolja vissza a történelmi fejlődés törvényszerűségeiként vallott marxista "alapigazságokat". E programhoz értelemszerűen nem kapcsolódott olyan igény, amely a régmúlt történeti kútforrások módszeres feltárását kívánta volna meg. Éppen ellenkezőleg. A sablonszerű, sematikus beállítások kikezdehetlen érvényén csak gyengített volna a megannyi ismeretlen, új megközelítések és értelmezések megfogalmazását megengedő forrásanyag, éppen ezért feltárásuk nem élvezett semmiféle preferenciát. Legfeljebb megtúrta a korabeli tudományirányítás, hogy néhány politikailag megbízhatatlannak tartott, régi vágású tudós a maga alkotó energiáit középkori forráskutatói tevékenységre fordítsa, amit egyébként alig becsültek valamire. Ez a fajta, bő negyedszázadon át megingás nélkül uralkodó történet szemlélet az 1970-es évekre – energiáinak kifáradásával – észrevehetően leszálló ágba került. Lassanként mind nyilvánvalóbbá vált, hogy a magyar medievisztika megújulása elé súlyos akadályt gördít a forráskutatások elhanyagoltsága, és a világszerte alkalmazott korszerű kutatási módszerek átvételének és alkalmazásának elengedhetetlen feltétele a fennmaradt forrásbázis – főleg a középkori archivális kútforrások – rendszeres és hiánytalan feltárása, és az ebből nyerhető adatok, mindenekelőtt pedig az eddigiekben nélkülözött folyamatos adatsorok hasznosítása.

A magyar középkortudomány 20. századi diplomatikai kutatásainak sorvadozása ellenére mégsem mondható, hogy a fennmaradt oklevélhagyatékot teljes közöny övezte volna, és ne irányultak volna rá intenzív vizsgálatok. Mivel a középkori magyar állam az egész Kárpát-medencét felölelte, és nem "egy nyelvű és egy szokású" nép lakta, hanem etnikai tarkaságát századokon át olyan néprészek színezték, amelyek újkori nemzetiségi öntudatra ébredésük nyomán 1918-ban elszakadtak a Magyar Királyságtól és új államkereteket teremtettek, a maguk múltjának írásos lenyomatait keresve értelemszerűen ahhoz a forráshagyatékhoz fordultak, amely az egykori közös hazában az általuk lakott térségekre és egykori lakóikra vonatkozóan is őriztek adatokat. (Mindez – Magyarországtól történt elszakadása ellenére is – másként áll Horvátországra, hiszen különálló ország voltának gyökerei a középkorra nyúlnak vissza, és szabályozott keretek között élvezett belső önállósága 1918

előtt is határozottan érvényesült.) A régmúltból fennmaradt oklevéltömegnek tetemes része, amely az új határokon kívül került levéltárak anyagát képezte, 1918 után fizikailag is az utódállamok birtokába jutott. A Magyarországgal szomszédos országokban a 20. század során nagy lendületet vettek a forráskutatások, amelynek eredményeként számos terjedelmes középkori oklevélgyűjtemény is napvilágot látott. A Romániához, Csehszlovákiához és Ausztriához került területrészek középkori múltját elsősorban önálló kötet sorozatokba rendezett archivális kútfőkkel igyekeztek dokumentálni. Önmagában ezen eljárással szemben nem lehet semmilyen kifogást emelni, minthogy egy-egy pontosan lokalizált terület és egykori lakossága régmúltját kétségtelenül az ott keletkezett, és akár közvetetten is oda vonatkoztatható írott forrásokon keresztül lehet leginkább bemutatni. Komolyabb aggályok elsősorban a szelektálás tényéből, illetve kényszeréből eredően vetődnek fel. Itt akár figyelmen kívül is hagyható az a körülmény, hogy a Kárpát-medencében a 20. század során életre kelt államok történeteszeit – s bizonyos fokig tudománypolitikáját – a történeti forráspublikációk közreadásában esetenként és egyes időszakokban nem feltétlenül csak a tudomány kíváncsi és elvárásai vezették, hanem a kútfők koncepciózus és tendenciózus megválogatása valamiféle nemzeti múltteremtő igyekezet jegyében fogant, a létrejövő torz optikai beállítás pedig politikai – nemzetpolitikai – igényekhez és elvárásokhoz igazodott(, vagy legalábbis ilyen gyanúkat ébresztett). Azt a tényt ugyanis nem lehet semmiféle szelektáló eljárással sem feledtetni, hogy a Kárpát-medencében fennmaradt középkori okleveles forrásanyag egésze elsősorban a középkori Magyar Királyság működésének dokumentuma, és valamennyi irat keletkezése mögött e királyság igazgatásszervezete, jogélete, szokásrendje és értékvilága keresendő. Egy-egy részlem elválasztása ettől a háttértől, legkevesebb azt a fogyatékossgát hordozza magában, hogy megítélhetetlenné, megbecsülhetetlenné válik az utólag mesterségesen függetlenített térség súlya, helye és jelentősége múltbeli természetes közegében, az egykori nagy kiterjedésű államtesten belül.

Mindezen tényezők figyelembe veendőek tehát annak választat keresve, hogy milyen ösztönző hatásokra elevenedett meg, és mutat a 21. század elején szokatlan élénkséget az oklevélfeltárás és az oklevéltárak publikálása a magyar középkortudományban.

Közelebbről rátérve az *Anjou-kori oklevéltár* kutatási projektjének kezdeteire, ennek fontos kiindulását jelentette Kristó Gyula professzor és a *Zsigmondkori oklevéltár* munkálatainak gondozásával s első köteteinek publikálásával nagy tekintélyt szerzett tudós, Mályusz Elemér kutatási együttműködése. Miután Kristó Gyula és Galántai Erzsébet elkészítették a Thuróczy-krónika kritikai szövegkiadását, Kristó Gyula és Mályusz Elemér kétkötetes latin nyelvű kommentárral látták el e nagyfotosságú *editiot*. A többéves közös munkálkodás során Mályusz bátorítása az 1970-es évek második felében adott erős indíttatást Kristó Gyulának, hogy végül belevágjon a módszeres Anjou-kori iratfeldolgozás gigantikus tervének kimunkálásába majd megvalósításába.

A vállalkozás súlyának és jelentőségének sokrétű méltatási lehetőségei közül elsősorban két megközelítési szempontot érdemes most itt kiemelni. Az első a feldolgozandó irathagyaték számszerűségének értékelésével áll összefüggésben. Még Mályusz Elemértől származik annak meglátása, hogy a középkori magyar történelem kutatási bázisául szolgáló levéltári irathagyaték mennyiségi szempontból szerencsés kiterjedtségűnek mondható. Az 1301 és 1526 közötti történeti periódusnak az egyes alkorszakokat illető 40-60 000 közötti számban meghatározható irathagyatéka a tekintélyes számok ellenére is messze elmarad egy-egy nagyobb középkori nyugat-európai monarchia okleveles emlékanyaga mögött. Németországban, Franciaországban vagy akár Angliában is olyan tömegű az ilyen természetű forráshagyaték, hogy még egy kisebb korszakot illetően is képtelen elvárás a teljesség áttekintése. Legfeljebb valamely kisebb területi egység, egy tartomány pontos működésének megismerését tűzheti a teljesíthetőség reményében célul egy-egy kutatói program, ám a meglevő forrásbőség miatt az állam egészére vonatkozóan minden teljességigény eleve irreális, kivitelezhetetlen törekvés lehet csak. Más a helyzet viszont a középkori Magyar

Királyság esetében. Elég nagyszámú irat maradt fenn ahhoz, hogy egy széles kiterjedésű középkori állam működése korszakonként részleteiben kirajzolódjék belőlük, ugyanakkor az áttekintendő forrástömeg még nem éri el azt a mértéket, amely eleve kilátástalanná tenné a teljességre törő kutatások vállalását.

A másik kiemelendő szempont a magyarországi Anjou-királyságnak a magyar történelemben elfoglalt kiemelkedő jelentőségével áll összefüggésben. Egy megújult, kiválóan adminisztrált, gazdasági és katonai erejében folyamatosan gyarapodó, tartósan virágkorát élő királyságról van szó, amely térségi nagyhatalommá emelkedett, ezáltal hatalmi ambícióira, befolyási törekvéseire európai környezetének egy Litvániától Apuliáig kiterjedő igen tág földrajzi térben huzamos időn át tekintettel kellett lennie. Emiatt a magyar Anjouk királyság története mélyreható feltárásának nem pusztán magyar, helyi érdekeltsége van, hanem a királyság szerteágazó és összetett – dinasztikus, diplomáciai, egyházpolitikai, gazdasági és katonai érdekek érvényesítését szolgáló – kapcsolatrendszerére tekintettel az ország 14. századi történéseinek megismerése a tudományosság nemzetközi közegében is jelentős kutatói érdeklődésre tart számot.

Az *Anjou-kori oklevéltár* kutatási célkitűzése szerint a sorozat köteteiben az 1301. január 1. és az 1387. március 30. közötti időszak valamennyi fennmaradt – illetve a szerkesztők által ismert – magyar vonatkozású levéltári forrása helyet kap. A munkálatokat főszerkesztőként 2004-ben bekövetkezett haláláig az alapító és a feldolgozási elveket kimunkáló Kristó Gyula irányította, majd a feladat ellátását Almási Tibor vette át. A sorozat egészét érintő alapvető döntések meghozatalában az évtizedek során folyamatos kiegészítésekkel bővülő szerkesztőbizottság közreműködik. Tagjai sorában Blazovich László, Érszegi Géza, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, B. Halász Éva és Rácz György neve tartandó számon. A kötet szerkesztői munkát végző kutatók bázisát elsősorban a szegedi középkortörténeti műhely egykori, illetve jelenleg is működő tagjai képezik.

A feltárandó iratmennyiséget a bizonytalanul felmérhető szövegvariánsok száma miatt pillanatnyilag csak becsülni lehet; e szerint összesen 50 ezer tételt némileg meghaladó számú dokumentum foglal majd helyet a kötetek lapjain. A sorozat szerkezete szerint az Anjou-kor első negyedében – 1322-ig tartó szakaszában – keletkezett iratok 6 kötetet töltenek meg, 1323-tól viszont minden év oklevelei önálló kötetet kapnak. A teljes feldolgozás tehát évrendi logika szerint 70 kötetbe foglalja majd a korszak általunk ismert irattermését. Ezt egészíti ki néhány, bizonytalan számú kiegészítő kötet az I. Károly és Nagy Lajos királyok korabeli keltezetlen iratokból, illetve a várható pótlásokból. A feldolgozás tárgyát a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában és Diplomatikai Fényképgyűjteményében, valamint a csak kiadásokban fellelhető (– *deperdita* –) iratok képezik.

Az iratfeltárás teljességigénye kapcsán megjegyzést érdemel, hogy e téren voltaképpen két, egymással párhuzamos kutatói törekvéstről van szó. Egyrészt a kiadói szándék szerint a sorozat köteteiben a szerkesztők előtt ismertté vált minden magyar vonatkozású levéltári dokumentumnak helyet kell kapnia. Mindössze olyan okmányok maradhatnak a feldolgozást végzők figyelmén kívül, amelyeknek szemlátomást nincs *Hungarica*-jellegük. Másrészt a teljesség igekezeete érvényesül az iratok szövegahagyományának pontos feltárása tekintetében is, azaz a kutatóknak egy-egy irat feldolgozásakor figyelembe kell venniük bármely fennmaradási forma (eredeti, átirás, másolás, tartalmi átirás, registrum, facsimile, kiadás, kivonat, fordítás) minden szövegváltozatát, s a filiáció megállapítható szárait rögzíteniük kell az egyes oklevelek archivisztikai apparátusaiban. A teljesség szándékához tartozó szerkesztői alapelvek között érdemes arra a körülményre is utalni, hogy az *Anjou-kori oklevéltár* nem tesz különbséget a nyomtatásban már megjelent, illetve a mindeddig kiadatlan iratok között. Valamennyi feldolgozott dokumentum egységes elvek szerint megformált regesztát kap.

Az iratkivonatok egységessége kapcsán mindössze egy-két szűk területen lehet csak jelentékeny és jellemző kivételtől szót ejteni; mindenekelőtt ilyen a dalmát városok oklevelezése, és mellette a pápai

*reservatiok*kal kapcsolatos értesítőlevelek köre. A dalmáciai oklevelekről röviden szólva elmondható, hogy noha a tisztségben levő méltóságok felsorolásakor gyakran megemlítik a magyar királyt is, ám többségük ezen túlmenően nélkülöz minden magyar vonatkozást. A tenger mellék városainak belkormányzata lényegében teljesen autonóm volt, és az írásba foglalt jogügyletek jellemzően helyi érvényűeknek tekintendők. Ezen oklevelek tartalmát illetően általában annak sem tulajdonítható komolyabb jelentőség, hogy egy-egy város aktuálisan éppen a magyar király, vagy a velencei *doge* formális uralmát ismerte el maga fölött. Az ilyen iratokról – ha leírták tehát bennük a magyar uralkodó nevét – mindössze rövid, a körülmények részletezését nélkülöző, tárgymegjelölő regeszták készülnek csak, és a felhasználókat szükség esetén a közölt levéltári és bibliográfiai adatok vezethetik el a dalmát városi oklevelek pontos tartalmának megismeréséhez. (Ehhez hasonló eljárást követnek a szerkesztők a jelzett pápai kinevezések iratai esetében is.)

Teljesen más a helyzet a mai Horvátország azon területeiről származó iratokkal, amelyek fölött a 14. században a szlavón bánok hatalma, egyházi tekintetben pedig a zágrábi püspökök fennhatósága érvényesült. Mivel a 14. században e méltóságviselők személyi köre, továbbá irányító hatalmi-politikai működése közvetlen szálakkal a Magyar Királyság központi kormányzatához kötődött, az eme térségből fennmaradt iratokról ugyanolyan mélységű és részletességű oklevélkivonatok készülnek, mint a szűken vett magyarországi területek iratanyagáról. A szlavóniai vonatkozású iratok tetemes része természetesen nyomtatásban közzé téve megtalálható Tadeus Smičiklas *Codex diplomaticus*ában, mégsem lehet hozadék nélkülieknek mondani az ezen iratokra irányuló újabb kutatásokat. A Magyarországon nyilvántartott 14. századi okleveles anyag teljeskörű rendszeres feltárása révén ugyanis, ha nem is túl nagy számban, de előkerülnek eddig kiadatlan, figyelmet nem kapott okmányok is, emellett pedig az egyes iratok filológiai teljességre törő felderítése számos, az eddigiekben elhanyagolt vagy ismeretlen szövegváltozat meglétéről szolgál egyértelmű híradással.

Az Anjou-kori oklevéltár magyar nyelvű regesztákat, tartalmi kivonatokat közöl az egyes oklevelekről. A terjedelmi korlátok eleve kizárják a teljes szövegű forrásközlést, de a *Zsigmondkori oklevéltár*ból ismert magyar/latin vegyes nyelvűséget sem követik a kötetek szerkesztői. A kiadványsorozat nyelvének eldöntése igen súlyos kérdés volt, és az eredményétől függetlenül a döntésnek mindenképpen vannak vesztesei. Ha az iratkivonatokat magyar nyelvűek, a nemzetközi tudományosság csak nagyon korlátozottan tudja felhasználni e regesztaszövegeket. (Ezen az sem változtatna sokat, ha a regeszták vegyes, magyar/latin nyelvűek lennének.) A nemzetközi középkorkutatás érdekeit egyértelműen a latin szövegű iratkivonatokat szolgálnák. Ezáltal viszont rendkívüli mértékben leszűkülne a magyar anyanyelvű felhasználók köre, amely mégiscsak az elsődleges közönsége egy-egy ilyen okmánytárnak. A szerkesztők megítélése szerint egy ekkora volumenű vállalkozás felhasználói köréből nem szabad latin nyelvismeretük hiányában kizárni a történeti érdeklődésű hazai értelmiség – tanárok, egyetemisták, más szaktudományokhoz (régészet, nyelvészet, jogtörténet, hadtörténet, művészettörténet, helytörténet stb.) értő szakemberek – széles köreit. Számukra a regeszták magyar nyelvűsége teremt hozzáférést a feltárt anyaghoz. A képzett medievisták amúgy is, a kivonatokhoz kapcsolódó archivisztikai és bibliográfiai apparátus alapján szükség esetén kézbe vehetik akár a kéziratok szövegeit, akár a feltüntetett kiadásokat. Bizonyos fókig ugyancsak ez érvényes a magyarul nem tudó külföldi kutatókra is, akik a továbbiakban is kéziratok, illetve kiadásbeli szöveghasználatra kényszerülnek. A vállalkozás szerkesztőinek döntése szerint nagyobb érdek fűződik ahhoz, hogy a nemzeti hagyaték eme korszakos teljességéhez a hazai érdeklődő közönség számára teremtdjék hozzáférés, mintsem az ennél kisebb számú és esetlegesen jelentkező külföldi szakember-kör számára. Mindamellet a nagy fontosságú, nemzetközi jelentőségű okiratok (szerződéslevelek, békeokmányok) esetében lehetőségük van a szerkesztőknek arra, hogy az iratkivonat mellett teljes terjedelemben közöljék a forrás eredeti nyelvén is a szövegeket. Ezen kívül több olyan okmány teljes szövege is fellelhető az egyes kötetekben, amelyekben valamilyen

szokatlan, különös, vagy nagy fontosságú mozzanat fordul elő, kivált is olyankor, ha eddig kiadatlan iratról van szó. A magyar nyelvű kivonatok szövegében ugyancsak megtalálhatók latinul – vagy latinul is – azok a rokon fokot, tisztséget, jogi fogalmat jelölő kifejezések is, amelyek vagy nem fordíthatók le pontosan, vagy tartalmuk nem egyértelmű. Zárójelben egyébként minden bizonytalanul értelmezhető kifejezés szerepeltetése kívánatos latinul is. A kontroll érdekében a feldolgozó által mai naptári időjelöléssel megadott valamennyi dátum mellett zárójelben ugyancsak ott áll az eredeti, középkori keltezési forma is.

Mi szerepel az egyes kivonatokban? A kiadói célkitűzés szerint az iratban foglalt valamennyi tényszerű információt, az összes személy- és helynevet, számszerű adatot, egyedi körülményként megörökített mozzanatot tartalmazniuk kell a regesztáknak. A határleírások kivonatolásakor minden esetben rögzíteni kell az összes névalakot, természetes és mesterséges objektumot, illetve valamennyi vulgáris nyelvi formát. Kimaradnak viszont az ismétlődő, divatszerű szövegfordulatok, az oklevelek formuláinak java része. Utóbbiak esetében mindössze az képez kivételt, hogy a privilégiumok végén "A" betűs jelzés utal az *arenga* formulára, amely az ünnepélyes fogalmazatú okmányok kibocsátójának valamilyen elvi szintű gondolatközlését jelenti. A formulák részek egyedi adatokat is hordozó mozzanatai – mint például a szavatossággal kapcsolatban rögzített garanciák (*evictio*) vagy az irat megerősítéséhez használt pecsétípus szöveges említése (*corroboratio*) – természetesen helyet kapnak a kivonatokban.

A kronológiai rendbe szedett oklevelek között kicsinyített betűszedéssel, tételszám nélkül állnak azon oklevelek regesztái, amelyek bizonyosan hibás dátumot tartalmaznak. A szerkesztő közli ezek esetében a keletkezés tudható vagy feltételezett helyes keltezési idejét, esetleg időintervallumát. A regeszták sorát mutatók követik. Az I. Károly király korát feldolgozó kötetek többségében helytakarékoság miatt táblázatos formában idekerültek a királyi oklevelek méltóságsoraiba foglalt adatok. Az egyes kötetek névmutatói hozzávetőleg 5–8000 személy- és helynévi adattételt tartalmaznak, ám az ismétlődő előfordulások miatt kötetenként legalább ennek két-háromszorosára tehető névmennyiséggel lehet számolni. A Nagy Lajos-kort feldolgozó kötetek fontos újítása, hogy a névmutató érzékeny finomságú tárgymutatóval egészül ki. Az I. Károly-kori kötetek tárgymutatót illető hiányából eredő veszteségre ma már megnyugtató és megbízható orvoslást biztosít az elkészült kötetek digitális hozzáférhetősége (https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozepkori_magyar_okmanytarak_anjou/), amely platform a legteljesebb keresési kívánalmak kiszolgálásával bármely kérdésben pillanatok alatt találati listához juttatja az érdeklődőket.

A vállalkozás jelentőségét sok dimenzióban lehet mérlegelni. Minden kötetben nagy tömegű – legalább egyharmadnyi – az eddig kiadatlan s ezért alig felhasznált vagy úgyszólván ismeretlen iratanyag. Ezek minden információjukban lehetőséget kínálnak korábbi ismeretek bővítésére, kiegészítésére, legyen szó akár köztörténeti, politika és kormányzattörténeti, diplomácia- és hadtörténeti, gazdaságtörténeti, településtörténeti, helytörténeti, egyház- és művelődéstörténeti, diplomatikai, genealógiai, illetve archontológiai hasznosíthatóságról. Noha a kutatás elsődlegesen történettudományi indíttatású, eredményeinek kiaknázása mégis igen sokoldalú lehetőségeket hordoz. A társadalomtudományok minden olyan ága meríteni tud a feltárt információhalmazból, amely valamiképpen ráutalt az írott emlékekben megőrződött adatok felhasználására. Ilyen többek között a nyelvészet, a történeti névtan, a régészet, a művészettörténet, a jogtörténet, a történeti földrajz vagy éppen a történeti ökológia. Belátható, hogy a kötetek egymásutánja mindinkább megengedi majd az egyszeri adatok adatsorokkal való folyamatos szembesítését, ezáltal pedig összetettebb problémák és jelenségek megalapozott eredményeket ígérő vizsgálatai kerülhetnek szilárd alapokra.

Mivel az Anjou-kori oklevéltár mentes minden szelekciós szemponttól, köteteinek lapjain a Kárpát-medence területének 14. századi múltja úgy tárul fel a maga teljességében, ahogyan egy-egy pontjára az összes fennmaradt forrásból fény vetül. A korabeli államkeretet biztosító Magyar Királyság egészén belül válnak láthatóvá minden részterület, kistérség, etnikum és kisebb-nagyobb népközösség középkori életviszonyai. Mindez kivételesen kedvező feltételeket teremt ahhoz, hogy az egykori királyság lakóinak ma nyolc állam területén élő kései utódai elfogulatlanul alkossanak képet egykori közös múltjukról. Remélhetőleg az Anjou-kori oklevéltár kiadványsorozata – a magyarországi középkorkutatás több más, nagyszabású élő forrásfeltáró vállalkozásával együtt – talán ahhoz is kellő ösztönzést ad, hogy egyszer elkezdődjék a ma még erősen elhanyagolt Hunyadi- és Jagelló-kor iratanyagának rendszeres feldolgozása is.

A sorozat első kötetét 1990-ben közzé tevő vállalkozás kutatói eddig 54 kötet tettek közzé, és ennek eredményeként ma már csaknem hiánytalan adatsorok állnak rendelkezésünkre az 1301-től 1369-ig terjedő időszakból. A kronológiai rend vezérfonalába illeszkedő 52 kötet mellett pillanatnyilag 2 elkészült *supplementum*-kötet vehető kézbe. Ezek egyike Szócs Tibor gondozásában látott napvilágot, és az I. Károly-korabeli keltezetlen és hiányos keltezésű oklevelek regesztáit tartalmazza kronológiai besorolási meglátásokkal és javaslatokkal. A másik kiegészítő kötet a sorozat legtermékenyebb munkatársának, Piti Ferencnek a tollán született meg. E kötet az I. Károly király kori – előzőleg a sorozat 26 kötetben feldolgozott – oklevél-korpusz teljességét illető felbecsülhetetlen értékű pótlásokat, kiegészítéseket és helyesbítéseket tartalmazza. Nagy Lajos király korából a felhasználók ma ugyancsak 26 megjelent kötet lapjait forgathatják. Ennek révén a kötetekben feldolgozott évek forrásanyaga a magyar történelem 3 nemzedéknyi, nagy fontosságú és változatos történésekben gazdag életidejét teszi a maga folyamatosságában elevenné, illetve példátlanul kedvező forrásadottságok mellett kutathatóvá és megismerhetővé.

